

ULUSLARARASI AMASYA ÂLİMLERİ SEMPOZYUMU
- INTERNATIONAL AMASYA SCHOLARS'
SYMPOSIUM -

21-23 NİSAN 2017 • AMASYA

BİLDİRİLER KİTABI - II

Bu sempozyum T. C. Amasya Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

AMASYA • 2017

HÜSEYİN HÜSAMEDDİN'İN KEMALPAŞAZÂDE'NİN AMASYALI OLDUĞU İDDİASINI İSPAT ÇABASINA TARİHÇİLİK AÇISINDAN BAKIŞ

Fatih ERKOÇOĞLU*

Özet

1869 yılında Amasya'da dünyaya gelen Hüseyin Hüsâmeddin Yasar'ın *Amasya Tarihi* 12 cilt olup, ancak 1912-1928 yılları arasında 4 cildi basılabilmektedir. Eser, Amasya'nın tarihteki önemini, topografik özelliklerini, burada tesis edilen kurumları ve yetiştirdiği değerli şahsiyetleri anlatan kıymetli bir çalışmadır. İslâm tarihi kaynakları içerisinde bunun gibi, bir şehrin tarihini anlatan çok sayıda şehir ve bölge tarihi günümüze kadar ulaşabilmektedir. Bu eserler vasıtasıyla Ortaçağ İslâm dünyasının birçok bölge ve şehri hakkında önemli malumata erişme imkanı bulabilmekteyiz. İşte Hüseyin Hüsâmeddin'in bu çalışması da şehir ve bölge tarihleri içerisinde önemli bir yere sahip olup, belki de Osmanlı coğrafyasındaki ilk örneklerden birini teşkil etmektedir.

Bu tebliğde Hüseyin Hüsâmeddin'in çalışmasında kullandığı metodu, kaynakları ve kitabıyla alakalı pek çok hususu uzun uzadıya aktarmayı düşünmüyoruz. Zira eser oldukça hacimli olduğundan böyle bir çalışma tebliğ sınırlarını aşacaktır. Fakat biz burada aslen Amasyalı olduğunu, büyük bir gayretle ispata çalıştığı Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed'in biyografisi bağlamında onun çalışma metodu ve tarihçiliği gibi hususlara dair tespitler ve değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz. Burada onun bu ispat çabasının, döneme damgasını vurmuş olan önemli bir şahsiyetin hemşehricilik adına sahiplenilmesi mi yoksa sadece akademik bir gayret mi olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Hüsâmeddin, Kemalpaşazâde, Tarihçilik, Amasya.

A Historiographical Perspective on Hüseyin Hüsameddin's Effort to Prove that Kemapaşazâde's Argument that He was from Amasya

Abstract

Hüseyin Hüsâmeddin Yaşar was born in Amasya in 1869 and his study *History of Amasya* is normally 12 volumes, however only 4 volumes were published between in 1912-1928. *History of Amasya* describes the importance of Amasya in the history, its topographic features, the institutions that were set up in Amasya and the valuable personages that lived in this city. A large number of city and region history resources like his study in the Islamic history have survived. We can access important information about many regions and cities of medieval Islamic world through these studies. Hüseyin Hüsâmeddin's study has an important place in the history of the city and region, perhaps one of the first examples in the Ottoman geography.

In this paper, we do not intend to express lengthily Hüseyin Hüsâmeddin's method and sources that he used in his study. Because the book is quite voluminous, It will exceed the limits of such a presentation paper. However, we want to make determinations and evaluations on Hüsameddin's historiography and his working method, in proving that Kemalpaşazade Şemseddin Ahmet was originally from Amasya. It will be explained whether Hüsameddin's efforts to find Kemaleddin's hometown were because he was an important person in his period and a townsman of Hüsameddin or it was an academic endeavor.

Keywords: Hüseyin Hüsâmeddin, Kemalpaşazâde, Historiography, Amasya.

Giriş

1869 yılı Kasım ayında Amasya'da Çeribaşı mahallesinde dünyaya gelen Hüseyin Hüsâmeddin Yasar, Abdizâde Hacı Mehmed Ağa'nın oğludur. İlk öğrenimine 1879 yılında kendi mahallesindeki Balcı

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, fatiherkocoglu@hotmail.com.tr.

Mektebi'nde başladı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra 1883 yılında Mekteb-i Rüşdiye'ye girdi ve 1887 yılında buradan mezun oldu. Büyük eseri *Amasya Tarihi*'nde kendi otobiyografisini yazan Hüseyin Hüsâmeddin, burada ders görürken aynı zamanda Fars dili ve edebiyatıyla da ilgilendiği ve özel dersler aldığı belirtilmektedir. Yazarımızın hayat hikayesi aynı zamanda meşhur eserinin yazım süreci ile bağlantılı olduğundan, tekrarlardan kaçınmak için hayat hikayesini burada fazlaca uzatmak istemiyor ve onun yazdığı en önemli eseri *Amasya tarihi* üzerinde durmak istiyoruz.

Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin ve Amasya Tarihi

Yazarımız bu önemli eserinin birinci cildinde, yazdığı eserin serüvenini "Bu Amasya Tarihi Nasıl Yazıldı!" başlığı ile anlatırken aynı zamanda kendisinin aldığı eğitim, hocaları ve okuduğu kitaplar ile çalışmasının hazırlanmasında nasıl bir yöntem takip ettiğini görebilmekteyiz.¹

İlk öğrenimini sürdürürken, aldığı dersler ve okuduğu kitapların kendisinde Amasya'nın halihazır alimlerinin hayat hikayelerini yazma fikrini uyandırdığını söyleyen Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, bunun için de 1305/1888'de alimlere uğrayıp, hayat hikayeleri ve soy-sopları hakkında bilgi istediğini ve bazılarının da takdir gördüğünü ifade etmektedir.²

Hüseyin Hüsameddin, takip eden süreci ve içerisinde her gün alevlenen ilim merakını, nasıl bir çalışma azmine sahip olduğunu şu ifadeler ile anlatmaktadır;

"Fakat, bu isteğim, gittikçe daha da artarak, Amasya'nın tarihi geçmişini, eski alimlerinin hayat hikayelerini yazmayı düşündüm. Bunun için Amasya kütüphanelerindeki kitapları, baştan sona taradım; mezarlarda bulunan kabir taşlarındaki türbelerde araştırmalar yaptım ve burada, Vâzih Efendi'nin *Amasya Tarihi*'ni buldum ve üzerinde çalıştım. Bu eserde yazılmış olan, söz ve hikayelere bir türlü itimat edemediysem de, Amasya'lıların ahlak ve tabiatlarını öğrenmiş oldum. Yine bu tarih kitabında yazılan, Amasya'nın fethine dair hikayelerden çok etkilendim. Bu hikayelerin doğruluğunu araştırmak için, bende son derece bir merak uyandı...Toplamış olduğum bilgileri artırmak ve tahsilimi tamamlamak için 1307/1890 tarihinde İstanbul'a gittim... Burada, Kalenderâne Medresesi'nde kaldım ve Tokâdî-zâde el-Hâc Ahmed Nureddin Efendi'nin derslerine devam ettim. Tatil günlerinde ise Fatih, Bâyezid, Süleymaniye, Şehzâde, Ayasofya, Köprülü, Râgıp Paşa, Nuruosmaniye, Molla Murad, Âşir Efendi, Hamidiye ve Esad Efendi kütüphanelerinde bulunan tarih kitaplarını, tarih mecmua ve risâlelerini ve münşeât mecmualarını araştırdım"³

Hüseyin Hüsâmeddin 1312/1894 yılında Girit, 1313/1895'te Dımaşk'a gitti. Hanya'da Kâdiriye ve Şâm'da ise Melik Zâhir Baybars'ın medrese olarak yaptırdığı ve o dönemde kütüphane olarak kullanılan (Suriye iç savaşından önce de yazma eserler kütüphanesi olarak kullanılıyordu) Zâhiriye kütüphanesinde araştırmalarda bulundu. Oradan da Hicâz'ı ziyaret etti. Gittiği her yerde bulunduğu kütüphanelerde çalışan birisi idi. Amasya'ya döndüğünde, şehirde yaşayan birçok kimseye müracaat ederek, bunlardaki kitapları, defterleri, beratları, vakfiye suretlerini, ic'azetnâmelerini, evrak ve risâleler ile Amasya Mahkemesi'nin sicillerini en küçük parçasına varıncaya kadar inceledi.

Bununla yetinmeyen Abdizâde, çeşitli senelerde Köprü, Lâdik, Mecitözü, Çorum, Merzifon, Hacıköyü, Bursa ve Selanik şehirlerine giderek buralarda da bilgi topladı. 1316/1898 tarihinde İstanbul'da Bâbiâli'de Meşihât Dairesi Askeriye Mahkemesi mukayyidi muavini olarak göreve başladığında, İstanbul Şer'iyye Mahkemesi sicillerini inceleme imkanı ile Amasya'ya ait bilgileri tespit etti. 1319/1901 yılında ikinci defa Hicâz'a gidip döndükten sonra Köprü Kazası Şer'iyye kadı vekilliğine tayin edildi. 1321/1903 yılından itibaren hem görevini sürdürürken hem de bu kaza ile ilgili bilgilerini tamamlıyordu. Ayrıca daima beraberinde taşımak zorunda kaldığı sandık dolusu tarihi evrakı tasnif etmeye başladı. 1323/1905 yılında Osmancık kazasının şer'iyye mahkemesine tayin olunca da burada

¹ Abdiâde Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, sad. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş, Ankara, 1986, I, 273-275. Yazarımız burada sarfettiği büyük çabayı şu şiiirle belirtmektedir;

"Bu fikr ile, sarf eyledi çok sa'y-i mükemmel

Cem eyledi akvâl ve rivâyât-ı müseccel

Tahkik ile yazdı ona tarih-i mufassal

Asrî gibi bir hâdim-i fihâr-ı Amasya". Asrî mahlası Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin'in kendi mahlasıdır. Bkz. I, 273.

² *Amasya Tarihi*, I, 275.

³ *Amasya Tarihi*, I, 275.

Amasya Tarih'nin tertibine ve müsveddesini yazmaya koyuldu. Bu iş bittikten sonra da iki sene içinde eserini tamamlayıp temize çekti. Meşrutiyet'in ilanında Niksar'a tayin edildi. 1326/1908 senesinde tekrar işe koyularak daha önce kısa ve özet olarak yazdığı kısımları yeniden gözden geçirerek ilave etmeye başladı ve Niksar'da eserinin Mukaddimesi ve I. kısmını tamamladı.⁴

Son memuriyeti ise Evkâf Nezâreti kuyûd-i kadime mütercimliğidir. Kuruluşundan itibaren Târih-i Osmânî Encümeni'nin üyesi olan Hüseyin Hüsameddin 10 Şubat 1939 tarihinde Şişli'deki evinde vefat etti ve Feriköy Mezarlığı'nda defnedildi.⁵

Çocukluğundan beri Amasya'nın meşhurlarının hayatını araştırmaya vakfeden, Hüseyin Hüsâmeddin'in çalışması, İstanbul, Selanik, Hanya, Şâm, Hicâz, Amasya, Bursa gibi muhtelif şehirlerde arayıp bulduğu yazma eserler, mahkeme sicilleri, vakfiyeler, kitâbeler, mezar taşları gibi ilk kaynaklara müracaat edilerek hazırlanmış olup bu anlamda çok kıymetlidir.⁶ Bugün bile bu kadar geniş ilk el kaynak kullanarak yapılan çalışmaların azlığı göz önünde bulundurulduğunda, yazarımızın oldukça büyük çabalarla eserini hazırladığı fark edilebilmektedir.⁷

TDV *İslam Ansiklopedisi*'nde "Hüseyin Hüsâmeddin Yasar" maddesini yazan Turgut Akpınar, "bütün bunlara rağmen başvurduğu kaynakları çoğunlukla göstermemiş olması ve bazı konularda aşırı etimolojik benzetmelere kalkışması ile yazdıklarının ilmi değeri hakkında tereddütlere sebep olmuştur" ifadesini kullanmaktadır.⁸ Kitabının bütünü için bir şey söylemek mümkün değil, fakat aşağıda zikredeceğimiz hususlar çerçevesinde kendisine bu konuda haksızlık edildiğini düşünüyoruz.

Franz Babinger, son yıllarda Türk yerel tarihlerinin sayısının çok arttığını, birçok Türk şehrinin tarihlerinin yazıldığını belirttiikten sonra bilhassa Abdizâde Hüseyin Hüsameddin'in kaleminden çıkan *Amasya Tarih*'ni mükemmel bir tarih olarak nitelendirmektedir.⁹

Amasya Tarihi 12 cilt olup, ancak 1912-1928 yılları arasında 4 cildi basılabiliştir. Eser, Amasya'nın tarihteki önemini, burada tesis edilen kurumlarını ve yetiştirdiği değerli şahsiyetleri anlatan kıymetli bir çalışmadır. Aslında bu eser ve bunun gibi diğerleri İslâm coğrafyasındaki bir geleneğin tepikçileri idi. Zira bunun gibi İslâm dünyasında yüzlercesi bulunuyordu. İslâm tarihi kaynakları içerisinde çok sayıda şehir ve bölge tarihi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu eserler vasıtasıyla Ortaçağ İslam dünyasının birçok bölge ve şehri hakkında önemli malumata erişme imkanı bulabilmekteyiz.¹⁰ Fakat Hüseyin Hüsâmeddin'in yazdığı bu eserin ise, Osmanlı coğrafyasında belki de ilk örneklerden birini teşkil ettiğini burada belirtmek istiyoruz.

İşte Hüseyin Hüsâmeddin'in bu çalışması da şehir ve bölge tarihleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Şehrin sadece topografik özellikleri değil, burada doğan, dönemin ileri gelen şahsiyetleri hakkında da bize önemli bilgileri sunması bakımından ayrıca önemlidir.

Hüseyin Hüsameddin'in Kemalpaşazâde'nin Amasyalı Olduğu İddiasını İspat Çabası

Bu tebliğde Hüseyin Hüsâmeddin'in metodu, kaynaklarını ve kitabıyla alakalı pekçok hususu uzun uzadıya aktarmayı düşünmüyoruz. Zira eser oldukça hacimli olup, bir tebliğ sınırlarını aşacaktır. Fakat biz aslen Amasyalı olduğunu, büyük bir gayretle ispata çalıştığı Kemalpaşazâde, Ahmed Şemseddin'in biyografisi bağlamında onun çalışma metodu, tarihçiliği gibi bazı hususlara dair tespitler ve değerlendirmelerde bulunmak istiyoruz.

Burada ilk olarak Kemalpaşazade'nin nerede doğduğuna dair birkaç yazarımızın verdiği malumatı zikretmemiz gerekiyor. Konumuzun anlaşılması bakımından bu yazarların vermiş olduğu bilgilerin önemli olduğunu ayrıca belirtmeliyiz.

Franz Babinger, Kemalpaşazâde için "*Kemal Paşazâde Edirne'li yüksek bir ailedendir. Süleyman Paşa adlı zengin bir adamın oğludur. Edirne'de doğmuştur...*" demektedir.¹¹

⁴ *Amasya Tarihi*, I, 276-278.

⁵ Turgut Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddin Yasar", *DİA*, c. 18, İstanbul, 1998, s. 552.

⁶ Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddin Yasar", c. 18, s. 552.

⁷ *Amasya Tarihi*, I, 273.

⁸ Bkz. Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddin Yasar", c. 18, s. 552.

⁹ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Mersin, 1992, s. 382.

¹⁰ Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddin Yasar", c. 18, s. 551, 552.

¹¹ Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, s. 68.

İsmet Parmaksızoğlu bu meyanda şunları söylemektedir; "Onun doğum yerini Edirneliler Edirne'de (Abdurrahman, *Anîs al-Musâfirîn*, Reşîd Efendi kütüp, nr. 616, 49b) ve Amasyalılar ise, Amasya'da göstermekte, hatta bu şehrin Sevâdiye mahallesinde doğduğunu, bir medhiyesine dayanarak, ileri sürmektedirler (Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul 1927, III, 224).¹² Edirne'de doğmuş olduğu hakkındaki rivayetler bu şehirde yetişmesinden ve hemen bütün ömrünün burada geçirmiş olmasından ileri geldiği tahmin edilebilir ise de, ailesinin menşei ve bilhassa ana tarafından dedesi İbn Küpeli Muhammed Muhyiddin Efendi'nin İran'dan Tokat'a gelerek, yerleşmiş olması, onun Tokat'ta doğduğu rivayetini kuvvetlendirmektedir."¹³

Kemalpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinin VII. Defteri'ni hazırlayan Şerafettin Turan ise İbn Kemal'in hayat hikayesine değinirken Şemsüddin Ahmed'in h. 873/m. 1468-69 yılında Edirne'de dünyaya geldiğini zikretmektedir.¹⁴ Turan bu çalışmasının dipnotunda bu konu üzerinde durarak neredeyse tam iki sayfada konuyu el almıştır. Buna göre Turan, Kemalpaşazâde'nin Edirne'de doğduna dair (Mecdi Ef., *Şakâyık-ı Numânîye tercümesi*, İstanbul 1269, s. 381; Sehî, *Tezkire*, İstanbul 1325, s. 43; Rıf'at Ef., *Devhâtü'l-Meşâyih ma'a zeyl*, İstanbul, taş basması, s. 16; Abdurrahman, *Enîsü'l-musâfirîn*, Millet Ktb, Reşîd Ef., No. 166, vr. 49b; *İlmiye Salnâmesi* (1334), s. 346.)¹⁵ kayıtları nakletmektedir.

Şerafettin Turan İbn Kemal'i Edirne'li olarak gösteren kayıtların yanında, onun doğum yeri hakkında muhtelif rivayetlerin olduğu konusuna da girmektedir. Bununla ilgili olarak da şunları söylemektedir;

"Esas itibarıyla Kâtip Çelebi'nin *Süllemu'l-Vusûlü* ile (gös. yer) Lâtîfî'nin *Tezkiresi*'ne (İstanbul 1314, s. 79) dayandıkları anlaşılan bazı müellifler, onun Tokat'da doğmuş olduğunu kabul etmektedirler. (M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c. I, s. 223,¹⁶ Hâmid Vehbî, *Meşâhir-i İslâm*, cüz 49, s. 1552; Fâik Reşîd, *Eslâf*, İstanbul 1311, s. 6; 'Azam-zâde Cemil, *Ukûdu'l-Cevher*, Beyrut 1326, s. 217 ve İsmet Parmaksızoğlu, Kemalpaşazâde maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*). Buna mukabil, Hüseyin Hüsameddin Efendi ise İbn Kemal'in *Tevârih-i Âl-i Osman*'ının VII. Defterinde Amasya'yı medh eden sözlerini (bkz. metin: s. 27 v.d.) ele alarak, bundan müverrihin Amasya'lı olduğu neticesine varmaktadır (*Amasya Tarihi*, İstanbul, 1927, c. III, s. 222 ve 224 not 2). Fakat İbn-i Kemâl'i Tokatlı veya Amasya'lı olarak gösteren bu kayıtların dayandıkları delillerden hiçbirisi de tatmin edici görünmemektedir. Zira onun doğum yerinin Tokat olduğunu kabul edenler, buna en büyük delil olarak, İbn Kemâl'in anne tarafından büyük babası olan İbn Küpeli Muhammed Muhiddin'in, İran'dan geldiği zaman Tokat'ta yerleştiğini (bkz. İ. Parmaksızoğlu, Kemâl Paşa-zâde mad.) veya, müverrihin babası Süleyman Çelebi'nin o sırada Tokat'ta bulunduğunu (Hâmid Vehbî, *Meşâhir-i İslâm*, cüz. 49, s. 1552) ileri sürmektedirler. Halbuki, İbn Küpeli'nin Tokat'ta yerleşmiş olmasının, onun torunu İbn Kemâl'in de mutlaka orada doğmasını icap ettirmeyeceği şüphesizdir. Her ne kadar, Süleyman Çelebi'nin bir ara Tokat Sancakbeğliği'nde bulunduğu bilinmekte ise de, onun bu memuriyeti, oğlu Şemsüddin Ahmed'in doğum tarihinden 10 yıl sonraya, yani 883/1478'e rastladığına göre (bkz. Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, 232) bundan, müverrihimizin Tokat'ta doğduğu neticesini çıkarmağa da maddeten imkan yoktur. Hüseyin Hüsameddin'in İbn Kemâl'i Amasya'lı olarak kabul eden mütaalasına gelince, bunun hiç bir esaslı delile dayanmadığı görülmektedir. Çünkü bir insanın herhangi bir şehri medh etmesinin, onun oralı olduğunu isbata kafi bir delil teşkil edemeyeceği aşîkardır. Kaldı ki, İbn Kemâl yalnız Amasya'yı değil, birçok şehirleri, bu arada Edirne'yi (bkz. M. Ârif, *Edirne Şehrine dair Sultân Selim Han ile İbn Kemâl'in bir Musâhabesi*, TOEM, 4. sene, s. 1411 v.d) hatta ailevi bir bağlılığı bulunmadığı

¹² Hüseyin Hüsameddin "Allâme-i müşârûn ileyh Kemâl Paşazâde'nin Amasyalı olduğuna, Amasya'nın Sevâdiye mahallesinde doğduğuna, maskat-ı re'sine pek samimi muhabbetlerle merbût bulunduğuna şu hararetili sitayişleri, kıymetli yazıları da birer delil-i bâhirdir." demektedir. Bkz. *Amasya Tarihi*, İstanbul, 1927, III, 224.

¹³ İsmet Parmaksızoğlu, "Kemal Paşa-zâde", *İA*, c. 6, İstanbul, 1977, s. 561.

¹⁴ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli transkripsiyon)*, haz. Şerafettin Turan, Ankara, 1991, s. IX.

¹⁵ Bkz. İlmiye Salnâmesi, *Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar*, haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmed Neziî Galitekin, Cevdet Dadaş, İstanbul, 1998, s. 299.

¹⁶ Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütûb ve Esâmi-i Müellifin Fihristi*, İstanbul, 1333, c. I, s. 223

halde Sinob'u da medh etmektedir (bkz. metin, s. 186 v.d.). İşte bütün bunlara dayanarak ve İbn Kemâl'in doğum yerini başka başka olarak gösteren kaynakların da, onun çocukluğunun Edirne'de geçtiği hususunda müttetik bulundukları gözönüne alarak, müverrimizin, menşe itibariyle Tokatlı'da olsa Edirne'de doğduğu hakkındaki kayıtların daha doğru olduğunu kabul etmek gerektiği kanaatindeyiz.¹⁷

Şerafettin Turan TDV *İslam Ansiklopedisi* "Kemalpaşazâde" maddesinde onun nereli olduğu hususu ile ilgili olarak yukarıdaki uzun anlatıma girmeksizin, buradaki hususiyetleri özetlemek kabilinden "3. Zilkade 873'te (15 Mayıs 1469) dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda Tokat'ta, bazılarında Edirne'de doğduğu kaydedilmekte, Amasyalı olduğu da ileri sürülmektedir (Amasya Tarihi, III, 224)" demektedir.¹⁸ Turan'ın, İbn Kemâl'in hayat hikayesini ele aldığı kısımda belirttiği üzere kesin ifadesinin ansiklopedi maddesi yazımında kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Şerafettin Turan diğer taraftan, İbn Kemâl'in babası hakkında "Babası Süleyman Çelebi, devrinin tanınmış kumandanlarından biri idi. Onun Amasya beğleriyle birlikte İstanbul'un fethine iştirak ettiği şüpheli olmakla beraber, daha sonraları 879/1474 de Amasya muhafızlığına tayin edildiği ve bu suretle, o tarihlerde Amasya Sancakbeği olan Şehzade Bâyezid'in (II. Bâyezid) maiyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır." ifadesini kullanmakta İsmet Parmaksızoğlu'nun, İbn Kemâl'in babasının Amasya beğleriyle İstanbul'un fethine iştirak ettiği hükmünü verirken¹⁹ herhalde, Ağa Hızır Paşa'nın, "Yörgüç Paşa biraderi Hızır Paşa ve sair Amasya beğleri" ile birlikte İstanbul muhasarasına katıldıkları hakkında, Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin bir kaydına (Amasya Tarihi, III, 220) dayanmış olmalıdır" demektedir. Turan, bu kayıta "sâir Amasya beğleri" arasında Süleyman Çelebi'nin bulunduğu açıklandığı gibi, onun bu tarihlerde Amasya'da olduğuna dair de hiç bir delilin de bulunmadığını belirtmektedir.²⁰

İbn Kemâl'in tarihinin X. Defterini çalışan Şefaattin Severcan da kısa cümlelerle aynı hususu tekrarlamaktadır.²¹

Ahmet Uğur ise hazırladığı *İbn Kemâl Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter (Transkripsiyon)*de Kemalpaşazâde'nin hayatına yer verirken, onun Tokat'ta doğduğunu belirtmiş, fakat dipnotta yukarıda zikrettiğimiz iddiaları kısaca değinmiştir.²²

Kemalpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter*'ni hazırlayan Koji İmazawa da Parmaksızoğlu ve Şerafettin Turan gibi birkaç kişiyi kaynak göstermek suretiyle "İbn Kemâl'in doğum yeri için çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de, onun Edirne ve Tokat'ta doğmuş olduğu kuvvetle muhtemeldir" demektedir.²³

Necdet Öztürk ise onun hakkında şunları söylemektedir; "Tokat'ta, 15 Mayıs 1469'da doğan müellifin asıl adı Şemseddin Ahmed'dir."²⁴

Bunları zikrettikten sonra şimdi de burada Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin'in Kemalpaşazâde'nin Amasyalı olduğuna dair, araştırma notlarını vermenin uygun olduğunu düşünüyoruz. Burada Hüseyin Hüsâmeddin'in *Amasya Tarihi*'nde yer alan Ahmed Şemseddin (Kemalpaşazâde)'nin biyografisini aşağıda olduğu gibi verdikten sonra, metin üzerindeki üzerindeki mütaalarımızı zikredeceğiz.

Amasya Belediyesi'nin uhdesinde bulunan ciltler içerisinde VI. ciltte yer alan ilgili malumat şu şekildedir:

Ahmed Şemseddin Efendi (Kemal Paşa-zâde)

Amasyalı'dır. Kuyûd-ı resmîyeden anlaşıldığı üzere Tokat Sancağı Begi Şücaeddin Süleyman Beg b. vezir Kemaleddin Ahmed Paşa b. el-Hâc Taceddin İbrahim Çelebi b. Hayreddin Halil Çelebi b. el-Hâc İbrahim Beg b. Hâce Alâeddin Alişâh b. el-Hâcc Nureddin Kutlu Beg b. Cemaleddin Firûz Beg b.

¹⁷ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli transkripsiyon)*, s. IX, X.

¹⁸ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, c. 25, Ankara, 2002, s. 238.

¹⁹ Parmaksızoğlu, "Kemal Paşa-zâde", c. 6, s. 561.

²⁰ İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli transkripsiyon)*, s. X.

²¹ Bkz. Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, haz. Şefaattin Severcan, Ankara, 1996, s. XVII.

²² İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter (Transkripsiyon)*, haz. Ahmet Uğur, Ankara, 1997, s. XXVII.

²³ Bkz. İbn Kemâl (Kemalpaşazâde), *Tevârih-i Âl-i Osmân, IV. Defter*, haz. Koji İmazawa, Ankara, 2000, s. VII.

²⁴ Necdet Öztürk, *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri -Ahmed'den Ahmed Refik'e-*, İstanbul, 2015, s. 62.

Şemseddin Mahmud et-Tuğraî b. Baba İlyas Horosânî mahdûmudur. Buna Ahmed Şâh Çelebi denirdi (411).²⁵ Ahmed Şâh Çelebi Osmanlı devletinde tek gelen Türklerden bir allâme-i Ya'kûb bir müctehid-i mensûb olduğu münasebetle her müverrih kendi fikr ve mezâkına göre Amasyalı, Edirneli, Tokatlı diyerek müşârûn-ileyhi muhtelif memleketlere nisbet etmişlerdir.

Pek çok meşâhirin mevlidi ve nesebi hakkında ihtilâf edildiği gibi bu zâtın da hassaten mevlidi hakkında ihtilâf edilmiş olduğu görülür. Müşârûn-ileyhe tilmiz (öğrenci) ve muâsır (çağdaş) olub 968 (1561)'de vefât iden *Şakâyyık-ı Nu'maniye* mü'ellifi Taşköprülü-zâde Ahmed 'Usameddin Efendi *Şakâyyık*'da bu zâtın mevlidi ve maskât-ı re'si hakkında sükût ediyor. Nerede doğduğunu ve nereli olduğunu yazmıyor.²⁶

Fakat *Şakâyyık* mütercimi olub 999'da vefât eden kuzâtdan (kadılardan) Edirneli Mecdî Mehmed Efendi müşârûn-ileyhin tercemesi başında "*mahmiyye-i Edirne'ye müntesîblerdir*" diyor.²⁷ Edirneli olduğunu ve Edirne'de doğduğunu ihsâs ediyor. Mehmed Süreyya Beğ de *Sicill-i 'Osmanî*'sinde bunu kabul edip "*Edirne'de tevellüd eyledi*" diyor (412).²⁸ Fakat Kemal Paşa-zâde'nin Edirneli olduğunu yazan müşârûn-ileyhi göremeyen, kendisine muâsır olmayan bir Edirneli'dir ki müşârûn-ileyhin kendisinden ve yahud tilmiz ve muâsırlarından tahkik ederek tevsîk etmemiştir. Gayret-i vataniyye sevkile Edirneli olduğu iddia edilmiş demektir.

Vesâik-i tarihiyyeden mücerred ve ârî olan bu iddiâyı Mehmed Mecdî Efendi de takdir etmiş olacaktır ki müşârûn-ileyh için "*Edirne'ye müntesîblerdir*" diyor da Edirne'de doğduğunu ve Edirne'li olduğunu yazmıyor.

Çünkü müşârûn-ileyhin Edirne'de tahsîl ve tedrîs-i 'ulûm ettiği münâsebetle Edirne'ye hakikaten bir nisbeti vardır. Tarihen bu nisbet-i süknâsı sabîtdir. Ancak bu nisbet itibarıyla "*Edirne'ye muntessiblerdir.*" denebilir.

Bundan da müşârûn-ileyhin aslen Edirneli olması, Edirne'de doğması lazım gelmez. Bununla berâber Edirneli Mecdî Efendi'den evvel gelen müverrihlerden hiçbirisi müşârûn-ileyhin Edirneli olduğunu yazmıyor (413).

990 tarihinde vefât iden Kastamonulu Latîfî Efendi Nur-ı 'Osmaniye Kütübhanesinde 2825 numarada mukayyed *Tezkîre-i Şu'arâ*'sında diyor ki:

*Sultânü'l-'ulemâi'l-müte'ahhırîn u hatimü'l-fukahâ
el-Müctehidîn şemsü'l-millete ve'd-din varisu 'ulûmî
el-Enbiyâu ve'l-mürselîn ulemâ-i memleket-i Rûm'un
Sultan-ı ser-bülendi a'nî Kemal Paşa-zâde*

*Ahmed Çelebi Efendi reffe'allâhu kadrehu fi-zümreti
el-'Ulemâ-i ve ânese ruhehu bi-ervâhi'l-fukahâ*

"Kemal Paşa-zâde Süleyman Çelebi'nin mahdûm-zâdesidir (!) Livâ-i Tokat'da zeâmete mutasarrıf iken (!) dünyaya gelmişler. A'nî mevlid-i mübârekleri Tokat'da vâki' olub (!) neşv ü nemâları Edirne'de olmuştur. Ekser nâs bundan gâfil (!) ve gafletle cahil (!) dir. İttifâk-ı sikât budur ki vilâyet-i Rûm'a nazîr ve adîli bir câmi-i 'ulûm ve fûnûn ve mütebahhir ve muhit-i zû fûnûn-i peydâ ve hüveydâ olmadı." (varak 37)²⁹

²⁵ Bu ve daha sonra zikredilecek olan sayılar mezkur defterde yer alan sayfa numaralarıdır.

²⁶ Taşköprülüzâde, İsmâ'u'd-dîn Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, inceleme ve notlarla neşreden: Ahmed Subhi Furat, İstanbul, 1985, s. 377-379.

²⁷ Taşköprüzâde Ahmed b. Mustafa, *Tercüme-i Şakâyyık-ı Numâniyye*, çev. Mehmed Mecdi Efendi, İstanbul, 1852, s. 381.

²⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayer, İstanbul, 1996, s. 224.

²⁹ Hüseyin Hüsameddin kitabında verdiği dipnotta konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir; "Latîfî Efendi'den ilhâm alan Katib Çelebi de Şehid Ali Paşa Kütübhanesi'nde bir nüshası mevcûd olan *Süllemü'l-Vusûl ila Tabakati'l-Fühûl* adlı arabça yazdığı eserinden tercüme olunarak şöyle yazıyor: "*Allâme Şemseddin Ahmed b. Süleyman İbn-i Kemal Paşa altmışyedi yaşında olarak İstanbul'da 940 senesi şevvâlinin ikinci günü vefât eden Devlet-i Osmaniye müftisidir. 873'de Tokat (!) da doğdu. Babası ümerâdan ve dedesi vüzerâdan idi. Dedesi Kurşunlu türbesinde medfundur*" (varak 21) 823'de doğduğu doğrudur. Tokat'da doğduğunu tezkîre sahibi Latîfî Efendi'den başka iddiâ eden yoktur ki pek yanlıştır. Çünkü 873'de 'Allâme'nin babası Amasya'da Sultan Bayazed'in ma'iyetinde 883 tarihine kadar ümerâdan ve Amasya muhâfızı olduğu kayden ve sicillen sabittir. Bu tarihte Amasya'da olan Süleyman Beg'in oğlu Tokat'ta doğmadı ve doğamaz.", VI. defter sayfa 414, 415.

Latîfî Efendi'nin şu beyânı pek latîf ve şâyân-ı (414) dikkâttir. Bütün müverrih ve muâsırların gâfil ve câhil oldukları farz edilen bir nazariye, bir iddiâ-yı tarihî nakl idilirken, bu nakli isbât edecek vesâik ve edille-i tarihiyye gösterilmesi zarûreti vardı.

Müellifin sinn ü sâl-i vefâtı gösteriyor ki Kemal Paşa-zâde'ye kendisi yetişememiştir. Kendisinin yetişemediği bir zâtın Tokatlı olduğunu beyân etmek için herhalde bir nakl-i sarîh ister. Yoksa müşârün-ileyhin Tokatlı olması da bir nazariye bir iddiâ-yı mücerred halinde kalır. "*Ekser nâs bundan gafil ve gafletle cahildir(!)*" dediği de Kemal Paşa-zâde'nin Edirneli olduğunu iddiâ eden Mehmed Mecdî Efendi olacaktır.

Latîfî Efendi'nin iddiasına gelince Kemal Paşa-zâde Ahmed Çelebi bütün fetvâlarından ve resâil ve müellefâtında kendisinin koyduğu "*Ahmed b. Süleyman Kemal Paşa-zâde*"³⁰ imzâsından ve kendisine muâsır olan bütün müverrihlerin zabt ve kaydından müstebân olduğu üzre "*Kemal Paşa-zâde Süleyman Çelebi'nin mahdûm-zâdesi*" değil doğrudan mahdûmu ya'ni oğludur (415).

Kemal Paşa-zâde'nin tarih-i tevellüdünü beyân etseydi, pederi Süleyman Beg "*Tokat'ta zeâmete mutasarrıf iken dünyaya gelmiştir.*" sözü daha iyi tetkik ve tenvîr edilebilir; "*mevlid-i mübârekleri*" ya'ni mübarek tevellüdlere "*Tokad'da vaki*" olduğu anlaşılır. "*Neşv ü nemâları Edirne'de*" olduğuna bir ma'nâ verilirdi."

Nur-ı Osmaniye Kütübhânesi'nde 3292 numarada mukayyed olub Mehmed b. İbrahim el Halebî'nin 965 senesinde te'lif eylediği *Dürrü'l-Habib fî Tarih-i Haleb* adlı eserinde Haleb kadı'l-kuzâtı Amasyalı Muhaşşî (Haşiye yazan) Sinan Efendi'nin terceme-i hâlini yazarken Kemal Paşa-zâde'nin de Amasyalı olduğunu şöyle beyân ediyor:

"*Yusuf b. Hüseyin b. İlyas b. Hasan kadı'l-kuzât Sinaneddin ibnü's-Şeyh el-kudvetehü Hüsameddin el-Amasî el-Hânefî kâdiyi Haleb el-meşhûr bi Sinan Çelebi tilmizü'l-müftiyi'l-memleketi'r-Rûmîyeti el-Amasî el-Hânefî bil-müftiyi'l-memaliki'l-İslâmiye İbn-i Kemal Paşa*" (varak 340) (416)

Yani "*Haleb kadısı Amasyalı Sinan Çelebi demekle meşhûr kadı'l-kudât Sinaneddin Yusuf b. eş-Şeyh el-kudvet Hüsameddin Hüseyin b. İlyâs .b Hasan el-Hânefî, memleket-i Osmâniye, belki bütün memalik-i İslâmiye müftisi olan Amasyalı Kemal Paşa-zâde el-Hânefî'den tilmiz ve ahz-ı 'ulûm etmiştir.*" demek olur.

Pek tâbidir ki Haleb müverrihi Mehmed b. İbrahim el-Halebî bu zabtı 946'da Haleb kadısı olan Amasyalı Sinan Efendi'nin kendisinden tahkik idüb yazmıştır. Bunu da terceme-i hâl esnâsında Sinan Efendi'yle muhaverâtından anlatıyor. Sinan Efendi kendi üstâdının nereli olduğunu elbette üstâdına yetişemeyen Mecdî ve Latîfî Efendilerden daha iyi bilir.

Aşağıda Aşık Çelebi *Tezkîres*'nden vesâireden naklen arz edilecek ma'lûmât-ı tarihiyyede görüleceği üzere Kemal Paşa-zâde'nin Amasyalı Müeyyed-zâde (Abdurrahman Efendi) ile ve Amasya'da vali iken Sultan Bayezid'in nezdinde bulunan ve dâmâdı olan Uğurlu Mehmed Paşa-zâde (Göde Ahmed Beg) ile hukûk-ı kâdimesi olduğu ve ceddi ve pederinin (417) Amasya'da vali iken Sultan Bayezid'e lâilâ

³⁰ Hüseyin Hüsameddin burada da bir dipnot kullanarak şunları zikretmektedir; "Ve ba'zan "*Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa*" ancak Amasya'da doğar. İstanbul'da Kurşunlu türbede medfûn olan vezir Kemaleddin İsmail b. Abdullah el-Defferî'dir. 878'de defterdâr olduğu Şehzâde Süleyman Paşa'nın vakfiyesini tasdiğe şahid olan "*Kemal bin Abdullah el-Defferî*" diye imzâsıyla sabıttır. Bu tarihten evvel 'Allâmenin dedesi Kemaleddin Ahmed Paşa b. İbrahim vefât etmişti. Amasya'da medfûn olduğu sicillen sabitdir. Kemaleddin İsmail b. Abdullah'ın 891'de vezir olduğu İshak Paşa vakfiyesiyle sabit ve 899'da vefât idüb hayatında yaptırdığı Kurşunlu Türbe'ye defn edildiği de Es'âd Efendi Kütübhânesi'nde münşe'ât mecmû'alarında gördüğüm ufak vakfiyesiyle sabittir. Binâ'enaleyh Kurşunlu türbede medfun olan vezir Kemaleddin İsmail Paşa b. Abdullah allâmenin dedesi değildir. Katip Çelebi diyor ki: "*Sahib-i terceme Edirne'de talib-i 'ilm olarak neş'et etdi. kendisi sipah ta'ifesinden idi. İtikâyet idildi ki allâme sipahi (!) iken Modon seferinde Sultan Bayezid'le beraberdi (!) mümkün vezir İbrahim Paşa b. Halil Paşa meclisinde idi. Ahmed Beg b. Evranos'da vardı . Bu esnada filibe'de 30 akçe ile müderris olan Mevlânâ Lütîfi geldi. Mezkur Ahmed Beg'in üst tarafına gelip oturdu. Allame düşündü ben Ahmed Be'yin rütbesine eremem alim olursam Lütîfi mertebesine erebilirim dedi. Seferden avdetinde Edirne'de(!) Darü'l-hadis müderrisi Mevlânâ Lütîfi dersine mülâzemet idüb onun şerh-i metâli-i haşiyesin okuttu. İlh.!"* Şu satırlardaki tarihi yanlışlar cidden şâyân-ı hayrettir. Katib Çelebi gibi fâzıl bir müverrih böyle efsâneleri nakl etmeyecekti. *Terceme-i Şakâyyık*'da mezkûrdur ki Mevlânâ Lütîfi Tokatî 25 Rebiü'l-ahir 900'de katl ve şehid idildi. Bu tarihte 'Allâme de müderrisdi. Modon kal'ası *Cami'üd-düve*'de musarrah olduğu üzere 906 Muharreminin ondördüncü perşembe günü feth idildi. Bu tarihten evvel müdebbir vezir İbrahim Paşa vefât etmişti. Ve diğer yanlışları yazmaya ve tashih etmeye değmez." VI. defter s. 415-418.

olmaları ve Amasyalı eş-Şeyh Mahmud Efendi'nin yanında medfûn bulunması, müşârün-ileyhin nereli olduğunu ve nerede doğub büyüdüğünü pek sarîh ve muknî' bir sûrette göstermektedir.

Bab-ı âlî mahzen-i evrâkında bulub birer sûretleri *İkdâm Gazetesi*'hde tarafımdan bir takım mutâlaât-ı tarihiye ile neşr ve müverrihlerin nazar-ı dikkati celb idilen 875 ve 878 tarihli ve Amasya Mahkemesi'nden verilen iki kit'a hüccet-i şer'iyyede Kemal Paşa-zâde'nin pederi "*fahrü'l-ümerâi'l-kirâm Şücâeddin Süleyman Beg b. Kemal Paşa*"nın Amasya'da Sultan Bayezid-i sâni vali iken maiyyet-i arasında bulunduğu musarrah ve muhakkaktır.

Bu hüccetlerde Çandarlı-zâde "Taceddin İbrahim Paşa b. Halil Paşa" Sultan Bayezid'in lâlâsı ve veziri ve (Süveyda, Sevadiye) mahallesinde akârât satın olan Vâlîde Sultanın vekili ve işbu vekâlete şahidlerden biri de "*Şücaeddin Süleyman Beg b. Kemal Paşa*" olduğu tasrîh idilmektedir (418).

882'de Süleyman Beg'in Amasya vilayeti merkez muhâfızı olduğu Amasyalı Halîmî Mehmed Efendi'nin Amasya ricâlinden şikâyeti hâvî Sultan Fatih'e takdim ettiği ve Fatih kütübhânesinde bulduğum kasidesi şerhinde münderic ve bunun tahkikinden sonra 883'de Tokat sancağı begi olarak Amasya'dan uzaklaştırıldığı da kayden mâlûmdur.

Ceddi Kemaleddin Ahmed Paşa, Amasya'da vali iken Sultan Bayezid'in lâlâsı ve veziri olub 874 senesi evâhîrinde Amasya'da vefât ettiği ve Saray-ı Sultanî şimâlinde kâin Yakub Paşa Câmi-i şerifinin garb tarafındaki türbesinde medfûn olduğu da Amasya Mahkemesi sicilâtının şehâdetiyle sabitdir. Ceddinin pederi Hâcî İbrahim Çelebi b. Halil Çelebi de 824 tarihine kadar Amasya'da vali olan Sultan Murad Hân-ı sâni divân-ı ketebesinden olub 841'de Amasya valisi olan Sultan Fatih'in defterdârı olduğu da mahkeme sicilâtıyla mazbûttur. Şu mâlûmat-ı tarihiye gösteriyor ki sâhib-i tercemenin kendisi ve abâ u ecdâdı Amasyalı'dır (419).

Kemal Paşa-zâde'nin Amasyalı olduğunu biraz da kendi kaleminden çıkan *Tarih-i Âli 'Osmânî*'nden tettebbu edelim. Tarihimizin üçüncü cild-i matbu'nda 223 sahîfesinde *Tarih-i Âli Osmânî*'nin defter-i sabî'inden naklen şunlar yazılmıştı:

Merhûm Kemal Paşa-zâde diyor ki: "*Amasya ki tevârih-i kadîmede Harcene adıyla yâd olur. İçine gam-gîn girerse dil-şad olur ve bend-i gâmdan cânî azâd olur. Nâdire-i asr ü şöhre-i dehr olmuş meşhûr bir şehirdir. Gayret-i Mısır kendisi ve rişk-i Nil önündeki nehirdir.*"

Nazm-ı Fârisî

*Ne gûyem ki hem-heşem-i Mısır-est ü Nîl
Bihişt-est u rûdeş der-u selsebîl*

*Leb-i rudeş ez-her-taraf kişte-zâr
Ber-o çarhâ cün-felek bî-karar*

*Dih ü mezra'êş her-taraf bi-kerân
Kemîn merz ber-geşt o merz-bân³¹*

Nazm-ı Türkî

*Cûyunun suyu âb-ı kevserdür
Hâk-i pâkî abîr-i anberdür*

*Gel Sevâdiye sini seyr eyle
Kasr-ı 'asr içre gör kim ne manzardur*

Merdüm-ı ayn-ı âlem veyahud olmazsa

³¹ Merhûm diyor ki "*Amasya, ihtîşâm ve ziyetde Mısır ve Nil'in hem-'âyândır diyemem. Amasya bir cennettir. Irmağı da o cennetin Nil'idir. Irmağın her tarafı bağlar ve bağçelerle müzeyyendir. Üzerindeki dolablar, da'ima dönerek kararsız olan çarh-ı feleğe benzer. Havâlisinde köyler ve mezra'lar o kadar çoktur ki en aşağı yüzdür ve kazası zer'iyyât ü zîneti mükemmel ve mergûb olan Merzifon kasabasıdır. Merzifon, 'avâm dilinde Merzefan, Mârtivân dinmekdedir.*" VI. defter s. 419.

*Hâl-i ruhsâr-ı heft-kışverdür*³²

Cild-i mezkûrun 224. ncü sahîfesinin hâşiyesinde not olarak (420) yazmıştım ki: "Allâme-i müşârûn-ileyh Kemal Paşa-zâde'nin Amasyalı olduğuna Amasya'nın Sevâdiye mahallesinde doğduğuna, maskât-ı re'sine pek samimî muhabbetlerle merbût bulunduğuna şu hararetili sitâyişleri, kıymetli yazıları da birer delil-i bâhirdir."

Latîfî Efendi'nin iddiâsı gibi merhûm (Tokatlı) olsaydı Amasya'yı bu kadar hararetili sitâyişlerde bulunmaz, Amasya'nın diğer mahallâtı içinde hasseten (Sevâdiye, Süveyda) mahallesine bu kadar merbûtiyet göstermezdi. Bir kısmını da (Tokad) hakkında yazardı. Halbuki *Tarih-i Âl-i Osmân*'ında Tokat'ı bu kadar sitâyiş etmemiş, Tokat'a bu derece merbûtiyet göstermemişdir.

Âlî Beg, Nur-i Osmaniye Kütübhanesi'nde 3408 numarada mukayyed *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde Sultan Selim Hân-ı evvel 'asrının 'ulemâsını yazarken diyor ki:

"Ve mine'l-'ulemâi fî asrihî Mevlânâ Şemseddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa Revvahallâhu ruhahü babaları mîr-livâ ve cedleri melikü'l ümerâ olmağın nîmet-i vâfire ve servet-i mütekâsire ile neşv ü nemâ bulub muhtasarâtı tamamen tahsîl ettikten (421) sonra sipâhi tarîkine sülûk etti." (varak 257).

Şâyân-ı dikkattir ki Âlî Beg, bu tarihte Sultan Süleyman 'asrının şu'arâsını yazarken diyor ki: *"Mevlânâ Latîfî kendisi Kastamûnî olmağla vatanını bilmediği ehl-i nazmı ondan yazdı demişler. Hatta tezkîresinin nâmını Kastamûnî-nâme tabir kılmışlardır. Hâlâ ki ettikleri garaz-ı fâhişdir. Sözleri min sınıf fukara müstehdîf mazmununa mâ sîdk olmasını mucib-i iftirâ-i mûhişdir (dehşet verici)."*

Bundan ziyâde şâyân-ı hayrettir ki ben, sâhib-i tercemenin Amasyalı olduğunu tarihimin birinci cildinde yazmış olduğuma handeler iden (gülen, istihza eden) Köprülü-zâde Mehmed Fuad Beg hadd-i zatında mütetebbi' bir fâzıl olduğu halde buna rağmen ve Latîfî Efendi'ye teb'ân eserlerinde Kemal Paşa-zâde'nin Tokatlı olduğunu yazmıştır.

Halbuki 1100 tarihine kadar geçen bütün müverrihler, ehl-i fazilet ve eserler, ne Mecdî Mehmed Efendi'nin *"Edirneli"* demesine ve ne de Abdülatîf Latîfî Efendi'nin bu manâsız ve delilsiz sözlerine hiç bir kıymet ve ehemmiyet vermemişlerdir. Hatta İstanbul'lu bile dememişlerdir (422).

Binâen-âleyh: Kemal Paşa-zâde Mevlânâ Şemseddin Ahmed Şâh Çelebi, müvelleden ve neslen ba'de neslin, fer'ân gıbbe aslin Amasyalı'dır. Pederi Latîfî Efendi'nin dediği gibi "Tokat'da zeâmete mutasarrıf" bir zâîm parçası değil, belki Tokat sancağına mutasarrıf bir mîr-livâ'dır. Ceddi Kemâl Paşa da Amasya'da medfûn bir vezirdir. 873 senesi zi'l-ka'desinin beşinci günü Amasya'nın (Süveyda, Sevâdiye) mahallesinde doğdu.

Esnâ-i taharriyatımda Yerebatan Kütübhanesi'nde münşeât arasında bulduğum bir mecmua³³ içinde Mevlânâ-yı müşârûn-ileyhin tarih-i tevellüdü pederinden naklen şöyle yazılmıştı: *"Tarih-i tevellüd-i Kemal Paşa-zâde Ahmed Şâh Çelebi b. Süleyman babasının hattından naklen hâmis-i zi-l-ka'de sene selâse ve seb'în seman-mi'ete fî-Suveyda-yı Amasîye"*

Amasya'da pederinin Sivas muhâfızı olduğu esnâda naz ü ni'met içinde büyüdü. 883'de pederi Tokat Sancağı begi olduğu esnâda oraya berâber gitti. 886'da pederinin Amasya'ya gelib Şehzâde Sultan Ahmed nezdine me'mûr olduğu esnâda avdet edib Amasya 'ulemâsından Şeyhî-zâde Abdî, Abrî-zâde Abdurrahman, Yakub-zâde Bahşî Efendiler'den sarf, nahv ma'ânî, mantık lugât-ı fenlerine ait muhtâsarâtı okudu..."

Sonuç

Görüldüğü üzere İsmet Parmaksızoğlu ve Şerafettin Turan Kemalpaşazâde'nin doğumu hakkında diğerlerine göre bir miktar fazlaca detay vermektedir. Parmaksızoğlu onun anne tarafından dedesinin ailesinin Tokat'a yerleşmesini belirterek Tokat'te doğduğu rivayetin kuvvetli olduğunu ifade

³² Bkz. İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân VII. Defter*, s. 27, 28.

³³ Hüseyin Hüsameddin "Bu mecmû'ânın numarası notlarımda var idi. Hayfâ ki Taş Musluk yangınında kâmilan yandı. Hangi mecmû'âda olduğu da hâtırimdan çıktı. Bir daha bulamadım." demektedir.

etmektedir. Şerafettin Turan ise İbn-i Kemâl'i Tokatlı veya Amasyalı olarak gösteren bu kayıtların dayandıkları delillerden hiçbirinin de tatmin edici görünmediğini söylemekte ve Hüseyin Hüsameddin'in Kemalpaşâ'nın Amasya'yı medheden ifadelerinden yola çıkarak bir insanın herhangi bir şehri medh etmesinin, onun oralı olduğunu isbata kafi bir delil teşkil edemeyeceğini söylemektedir. Diğer yazarların da genelde bu iki yazarı takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Burada Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin ileri sürdüğü fikrin eleştirisinde, onun Kemalpaşâ'nın Amasya'yı medhetmesi ifadelerinden yola çıkıldığı fark edilmektedir. Halbuki yukarıda zikrettiğimiz kendisinin uzun mütaalalarına bakıldığında, Hüseyin Hüsameddin'in pek çok belge ve şahidi zikrettikten sonra bu konuyu da ilave ettiği görülmektedir.

Ayrıca onun tespit ettiği, kullandığı ve titizlikle ele aldığı kaynaklar üzerinde ciddi bir analitik yöntem uyguladığı, rivayetlere ve kaynaklara bu nazarla baktığını belirtmekte fayda mülhaza ediyoruz. Öncelikle yazarımızın ciddi miktarda belge, vesika ve yazma esere ulaştığı açıktır. Bunları da dönemin şartları muvacehesinde, imkanları dahilinde oldukça dikkatli bir şekilde değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Bu arada daha da önemlisi yukarıda zikrettiğimiz bu yazarların, Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin Kemalpaşazâde ile ilgili yazdıklarını görmedikleri fark edilmektedir. Zira konu ele alınırken sadece Kemalpaşazâde'nin Amasya'yı medhetmesi meselesi üzerinde durulmaktadır. Bu sempozyum münasebetiyle tarafımıza gönderilen VI. defterde, Kemalpaşazâde'nin biyografisinin yer aldığı kısımlar oldukça geniş ele alınmış olup, yukarıda zikrettiğimiz yazarların bu metinden haberlerinin olmadığı ve bu metni görmedikleri anlaşılmaktadır.

Yine Hüseyin Hüsameddin'in de kendi metninde belirttiği üzere, tarihinin birinci cildinde Kemalpaşazâde'nin Amasyalı olduğu fikrine Fuad Köprülü'nün de güldüğü hususu, yazarı derinden etkilemiş ve bu durum kanatımızca Kemalpaşazâde'nin biyografisini daha geniş hazırlamaya yöneltmiş olmalıdır.

Kaynakça

- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, VI. Defter, 411-422 sayfalar. (Amasya Belediyesi)
- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, c. 3, İstanbul, 1927.
- Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, sad. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş, Ankara, 1986.
- Akpınar, Turgut, "Hüseyin Hüsameddin Yasar", *DİA*, c. 18, İstanbul, 1998.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Mersin, 1992.
- Bursalı Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzi Akyürek Miftâhu'l-Kütûb ve Esâmi-i Müellifin Fihristi*, İstanbul, 1333.
- İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkidli transkripsiyon)*, haz. Şerafettin Turan, Ankara, 1991.
- İlmiyye Salnâmesi, *Osmanlı İlmiyye Teşkilatı ve Şeyhülislamı*, haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmed Nezir Galitekin, Cevdet Dadaş, İstanbul, 1998.
- İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter (Transkripsiyon)*, haz. Ahmet Uğur, Ankara, 1997.
- İbn Kemâl (Kemalpaşazâde), *Tevârih-i Âl-i Osmân, IV. Defter*, haz. Koji İmazawa, Ankara, 2000.
- Kemal Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, haz. Şefaettin Severcan, Ankara, 1996.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I-VI, haz. Nuri Akbayar, İstanbul, 1996.
- Öztürk, Necdet, *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri -Ahmedî'den Ahmed Refik'e-*, İstanbul, 2015.
- Parmaksızoğlu, İsmet, ""Kemal Paşa-zâde", *İA*, c. 6, İstanbul, 1977.
- Taşköprülüzâde, İsamü'd-dîn Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, inceleme ve notlarla neşreden: Ahmed Subhi Furat, İstanbul, 1985.
- Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa, *Tercüme-i Şakâyik-ı Numâniyye*, çev. Mehmed Mecdi Efendi, İstanbul, 1852.
- Turan, Şerafettin, "Kemalpaşazâde", *DİA*, c. 25, Ankara, 2002.

Ek 1. Hüseyin Hüsameddin'in *Amasya Tarih*'nin VI. defterinde Kemalpaşazâde'nin hayat hikayesine yer verildiği kısmın ilk iki sayfası

